

شناسایی و تحلیل پیشران‌های کلیدی مؤثر بر توسعه گردشگری پایدار با رویکرد آینده‌پژوهی (مطالعه موردی: استان گیلان)*

يلدا فتاحزاده**، اسماعيل صالحی***، مریم خستو****

تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۱/۸/۱۶

تاریخ پذیرش مقاله: ۱۴۰۲/۲/۱۷

چکیده

گردشگری صنعتی است که توسعه آن نیازمند شناخت و آگاهی کافی از مسائل و عوامل مؤثر اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی هر منطقه است. در صنعت گردشگری و به ویژه برنامه‌ریزی در جهت توسعه گردشگری پایدار، پرداختن به آینده و برنامه‌ریزی در جهت نیل به آینده مطلوب، جز لاینک فرآیند برنامه‌ریزی و توسعه محسوب می‌شود. آینده‌پژوهی به عنوان رویکردی نوین در شناخت تحولات آینده مطرح است که در ترسیم آینده گردشگری پایدار نیز می‌تواند سهم بسزایی داشته باشد. هدف از این پژوهش شناسایی پیشران‌هایی است که در آینده بر توسعه گردشگری پایدار استان گیلان تأثیرگذار خواهد بود. در پژوهش پیش‌رو، با بکارگیری روش تحلیل ساختاری که یکی از روش‌های متداول آینده‌پژوهی است، با استفاده از نرم‌افزار میکمک، شاخص‌های توسعه گردشگری پایدار استان گیلان تحلیل شده است. برای دستیابی به یافته‌های پژوهش موردنظر، ابتدا ۳۸ شاخص در چهار بعد اصلی (زیستمحیطی، کالبدی، اجتماعی - فرهنگی و اقتصادی) از میان اسناد فرادست و پژوهش‌های مرتبط با موضوع استخراج شده و با استفاده از نظرات ۲۶ نفر از کارشناسان و متخصصان، ماتریس تاثیرات متقاطع تشکیل شده است. در ماتریس تاثیرات متقاطع میزان ارتباط این متغیرها (میزان تأثیر هر یک از عوامل بر سایر عوامل) توسط کارشناسان متخصص تشخیص داده می‌شود. در ادامه با بهره‌گیری از روش تحلیل ساختاری، عوامل کلیدی تأثیرگذار بر وضعیت آینده توسعه گردشگری پایدار استان گیلان، استخراج و مورد تحلیل و بررسی قرار گرفته‌اند. برای استخراج عوامل پیشran، به رتبه‌بندی متغیرهای موردنظر به لحاظ تأثیرگذاری و تأثیرپذیری (مستقیم و غیرمستقیم) پرداخته شده است. نتایج این پژوهش براساس خروجی نرم‌افزار میکمک نشان داد که دوازده پیشran اصلی در توسعه گردشگری پایدار استان گیلان تأثیرگذار است که به ترتیب شامل: تراکم جمعیت در مناطق گردشگرپذیر، ارتقای سطح آگاهی‌های زیستمحیطی، میزان اشتغال زایی در مشاغل سودآور بخش گردشگری، میزان سرمایه‌گذاری‌های بخش خصوصی، استفاده بهینه از زمین، رقابت‌پذیری، گسترش فضاهای ساخته شده مرتبط با گردشگری، افزایش زیرساخت‌های حمل و نقل منطقه‌ای، مشارکت و همبستگی گروه‌ها و ساکنان محلی، برگزاری جشنواره‌های فصلی و فرهنگی، کاهش میزان آسیب‌رسانی اکولوژیکی، اطلاع‌رسانی مردم در ارتباط با اهمیت وجود گردشگران در ناحیه موردنظر. این پیشran‌های اصلی باید در برنامه‌ریزی‌های توسعه گردشگری پایدار استان گیلان از طریق سازمان‌های مربوط در نظر گرفته شوند تا ضمن حفاظت از وضعیت موجود توسعه گردشگری پایدار برای زمان حال و آینده به صورت اصولی محقق شود.

واژگان کلیدی

پیشran کلیدی، آینده‌پژوهی، میکمک، گیلان، گردشگری پایدار

* این مقاله برگرفته از رساله دکتری نگارنده اول با عنوان «سناریونویسی توسعه گردشگری پایدار استان گیلان» به راهنمایی نگارنده دوم و مشاوره نگارنده سوم در دانشگاه آزاد اسلامی واحد قزوین است.

yalda.fattahzadeh@gmail.com

** گروه شهرسازی، دانشکده معماری و شهرسازی، واحد قزوین، دانشگاه آزاد اسلامی، قزوین، ایران.

*** دانشیار گروه برنامه‌ریزی و مدیریت محیط‌زیست، دانشکده محیط‌زیست، پردیس فنی دانشگاه تهران، تهران، ایران. (نویسنده مسئول)

khastou2014@yahoo.com

**** استادیار گروه شهرسازی، دانشکده معماری و شهرسازی، واحد قزوین، دانشگاه آزاد اسلامی، قزوین، ایران.

مقدمه

با افزایش سرعت پیچیدگی و گستردگی تغییرات، شاهد تداوم کاهش دقت و بهره‌گیری از پیش‌نگری سنتی (تک نقطه‌ای) (عنی تصور از فرض‌ها درباره نیروهای خارجی و برآورد نتیجه‌ای خاص برای یک عامل فرضی در نقطه‌ای خاص از آینده) خواهیم بود. در نتیجه ما به جای پیش‌نگری تک نقطه‌ای، باید بر روی درک عمیق پویایی تغییر و آینده‌های ممکن ناشی از این تغییرات، تمرکز کنیم (الداعی و همکاران، ۱۳۹۹: ۵۹). در قرن بیست و یکم، صنعت گردشگری به ابزاری اصلی برای ارتقای کیفیت زندگی و به یکی از نیروهای شکل‌دهنده‌ی جهان امروز تبدیل شده است که دارای مزایای ارتباطی، سیاسی، فرهنگی و تأثیرات بین‌المللی خاص خود است. گردشگری نقش مهمی در اقتصاد جهانی ایفا می‌کند (Gohary, 2016: 125) و با وعده‌ی ارزآوری و اشتغال، یکی از جذاب‌ترین استراتژی‌های توسعه به نظر می‌رسد که می‌تواند در مفهوم گستردگی‌تری از توسعه، یعنی رقابت‌پذیری در شهرها که امروزه از آن به منزله حلقه عمده ساختار اقتصادی یاد می‌شود، نقش موثری را ایفا کند (Hettne, 2020). رقابت‌پذیری در هر زمینه‌ای بدون دستیابی به برنامه‌ریزی‌های پایرجا و مبتنی بر طراحی پیشran‌ها با رویکرد آینده‌پژوهی محور امکان‌پذیری نخواهد شد؛ زیرا شناخت و ارزیابی واقعی حاصل از شیوه‌ی نگریستن علمی به آینده به دست خواهد آمد (دهدهزاده سیلابی و احمدی‌فرد، ۱۳۹۸: ۷۴). آینده‌پژوهی به عنوان رویکردی نوین در شناخت تحولات آینده مطرح است که در ترسیم آینده گردشگری پایدار نیز می‌تواند سهم بسزایی داشته باشد. هدف اصلی برنامه‌ریزی شهری، آمادگی برای آینده است. در نگاهی بلندپروازه‌تر می‌توان گفت هدف اصلی برنامه‌ریزی شهری، خلق آینده‌ای بهتر در حوزه شهرنشینی است (saynajoki et al, 2014: 6624). در واقع ایجاد آینده‌های بهتر برای نواحی شهری، بخشی از هدف کلی و اصلی‌ترین هدف آینده‌نگاری، یعنی همان حفظ و توسعه رفاه انسانی و ظرفیت‌های ادامه حیات روی کره‌زمین است (طاهری دمنه و همکاران، ۱۳۹۹: ۳). رویکرد آینده‌نگاری با پرداختن به محدوده‌ی گستردگاهای از شرایط آینده با اتخاذ رویکردهای مشارکتی و استدلالی در حوزه‌ی برنامه‌ریزی، تاکید بر یافتن عوامل اصلی و کلیدی و پیشran‌های توسعه دارد تا از طریق آن بتوان عدم قطعیت‌ها را در فرآیند برنامه‌ریزی در نظر گرفت و با داشتن اهرم کنترل و مدیریت آینده، به ساخت آینده‌ای مطلوب پرداخت (بهزادی و همکاران، ۱۳۹۷: ۳۸).

استان گیلان با قرارگیری در شمال کشور و سواحل دریای خزر، از لحاظ آب‌وهایی و جاذبه‌های گردشگری، موقعیت ممتازی را نسبت به سایر استان‌ها به خود اختصاص داده است. از نکات مهم و حیاتی استان گیلان که به نوعی با سایر استان‌ها تمایز می‌گردد، می‌توان به موارد ذیل اشاره کرد: سرمایه‌های طبیعی و محیطی (شامل: دارای بالاترین سرانه منابع آب و جنگل در ایران، برخورداری از تنوع طبیعی و ظرفیت بالای محیط زیستی در قیاس کشوری، موقعیت جغرافیایی ممتاز در دسترسی به ارتباطات آزاد دریایی با چهار کشور حوزه خزر و قرارگیری در انتهای ارتباط زمینی و دریایی کریدور جنوب- شمال کشور وجود کریدور ساحلی خزر با امکان ارتباط زمینی کشور با شرق اروپا)، سرمایه‌های فرهنگی و اجتماعی (شامل: خصیصه‌های همزیستی و گشودگی اجتماعی در کنار پیشینه‌های فرهنگی قوی در گیلان، وحدت اجتماعی قابل توجه با وجود تنوع زیاد قومیتی) سرمایه‌های اقتصادی (شامل: سابقه پیشتری در صنایع ابریشم، نساجی، شیلات، چوب، الکترونیک و اخیرا داروسازی، وجود تنوع فعالیتی بالا و غلبه فعالیتی منطقی بر قابلیت‌های طبیعی، سرمایه‌های کالبدی و نهادی (شامل: شهر بزرگ رشت با سطح بالای مدیریت و تسلط در خدمات رسانی سراسر گیلان). این استان با وجود اینکه یکی از مستعدترین استان‌های کشور در زمینه گردشگری است و دارای موقعیت اقلیمی و جغرافیایی مناسب می‌باشد که با برنامه‌ریزی‌های نادرست نتوانسته به جایگاهی از توسعه گردشگری که مستحق آن است برسد. موقعیت توسعه گردشگری در هر ناحیه به تعادل میان جنبه‌های محیطی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی نیاز دارد که موجب گردشگری پایدار شود. حوزه گردشگری و به ویژه گردشگری در نواحی استان گیلان که یکی از جذاب‌ترین مقاصد گردشگری کشور است به برنامه‌ریزی بلندمدت کارا و مفید نیاز دارد. در برنامه‌ریزی‌های سنتی، نیروهای سازنده آینده همان نیروهای سازنده گذشته در نظر گرفته شده و تغییرات و رویدادهای آتی چندان لحاظ نمی‌گردد. حال آنکه نیروهای پیشran (که آینده را می‌سازند) همیشه از پیش مشخص نبوده و اساسا همراه با عدم قطعیت می‌باشند. عدم قطعیت‌های آینده، چندگانه‌هایی هستند که درباره وضعیت پدیده‌های خاص در آینده بیان شده و هر کدام از این عوامل کلیدی می‌توانند آینده موضوع مورد بررسی را تحت تاثیر قرار دهند. آینده‌پژوهی به ویژه در شرایط مواجهه با عدم قطعیت‌ها در آینده مطرح و بر نقش انسان در ساخت آینده خویش، در کنار پذیرش رویدادهای ملی تمرکز دارد و همزمان تعاملات تکنولوژیکی، اجتماعی- فرهنگی، اقتصادی، محیطی و متغیرهای کالبدی را در برنامه‌ریزی برای آینده مدنظر قرار می‌دهد (مهدوی و همکاران، ۱۴۰۱: ۱۹). بر این اساس، پژوهش پیش‌رو با هدف پاسخ‌گویی به این پرسش انجام گرفته است: پیشran‌های کلیدی مؤثر بر توسعه گردشگری پایدار استان گیلان با رویکرد آینده‌پژوهی کدامند؟ میزان اثرگذاری این پیشran‌ها بر یکدیگر در توسعه گردشگری پایدار استان گیلان به چه صورت است؟

روش تحقیق

پژوهش حاضر به لحاظ هدف کاربردی و از لحاظ ماهیت، بر اساس روش‌های جدید علمی آینده‌پژوهی، تحلیلی و اکنشافی می‌باشد که با به کارگیری ترکیبی از تحلیل‌های کمی و کیفی انجام گرفته است. با توجه به اینکه در پژوهش موردنظر از روش تحلیل اثرات متقابل/ساختاری در جهت بررسی میزان تأثیر عوامل بر یکدیگر به کار گرفته شده است، در ادامه به معرفی روش تحلیل اثرات متقابل/ساختاری پرداخته می‌شود.

تحلیل ساختاری: تحلیل ساختاری یکی از رایج‌ترین روش‌های آینده‌پژوهی است. با ورود به عرصه رویکرد سیستمی و نشان‌دادن توانایی خود در این عرصه، تحلیل ساختاری در اوخر دهه ۱۹۶۰ صعودی واقعی را تجربه کرد که با کارهای جی فورستر^۱ بر روی مدل‌های پویایی صنایع و پویایی شهرها (۱۹۶۱) شروع شد(Godet and Durance,2011:3). این روش در پارادایم اثبات‌گرایی قرار می‌گیرد و در دسته روش‌های کمی می‌باشد. تحلیل ساختاری ابزاری برای نظم بخشیدن به تعداد زیادی از ایده‌هاست. این تحلیل با استفاده از ماتریسی که مؤلفه‌های اصلی یک سیستم را با یکدیگر ترکیب می‌کند، آن را توصیف می‌کند. با استفاده از این روش می‌توانیم متغیرهای اصلی یک سیستم را شناسایی کنیم که هم بیشترین نفوذ بر دیگر متغیرها را دارند و هم بیشترین وابستگی به متغیرهای دیگر را دارند. داده‌هایی که برای تحلیل ساختاری با استفاده از نظرات کارشناسان و خبرگان گردآوری می‌شود؛ درواقع متغیرهای کیفی و زبانی هستند نه داده‌های کمی خالص. تحلیل اثرات متقابل یکی از روش‌های تحلیل ساختاری و مجموعه روش‌ها و ابزارهایی است که به عنوان مکمل روش‌هایی چون نظرسنجی یا دلفی در آینده‌پژوهی به کار می‌رود. این روش رویکردی تحلیلی برای بررسی تأثیر وقوع یک رویداد در یک مجموعه آینده‌پژوهی است. اکثر رویدادها و تحولات به نحوی مرتبط با سایر رویدادها و تحولات هستند. در این روش تلاش می‌شود تا تأثیر یا احتمال تأثیر یک رویداد بر رویدادی دیگر پیش‌نگری شود (Gordon,2012:1). به طور کلی تحلیل ساختاری در سه مرحله انجام می‌شود: مرحله اول: استخراج متغیرها و عوامل با استفاده از تکنیک پایش محیطی؛ مرحله دوم: تعیین روابط بین متغیرها شامل: ۱. دسته‌بندی متعددی از عوامل سیستم. ۲. مقوله‌بندی متغیرها در این دسته‌بندی‌ها.^۳ به هم پیوند دادن متغیرها و عوامل.^۴ توصیف شبکه ارتباط بین آن‌ها؛ مرحله سوم: شناسایی متغیرهای کلیدی شامل: ۱. تشکیل ماتریس تحلیل ساختاری. ۲. جایگزین کردن عناصر سیستم تحلیل ساختاری.^۳ امتیاز دادن به روابط دودویی عناصر(Godet and Durance,2011:3).

در این پژوهش نخست، با بهره‌گیری از مقالات معتبر و همچنین مصاحبه با کارشناسان متخصص در این حوزه به جمع‌آوری شاخص‌های موثر بر توسعه گردشگری پایدار استان گیلان پرداخته شده است و ۳۸ شاخص اصلی در چهار بعد زیستمحیطی، کالبدی، اجتماعی-فرهنگی و اقتصادی انتخاب شده است. برای محاسبه تعداد جامعه آماری کارشناسان خبره، فرمول یا رابطه دقیقی وجود ندارد. در این نوع روش‌ها دانش و تخصص خبرگان بر کمیت آن‌ها ارجحیت دارد، اما در مطالعات آینده‌نگاری و سناریونگاری عموماً تعداد کارشناسان نباید کمتر از ۲۵ نفر باشد و برنامه‌ریزی گردشگری، برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای می‌باشد که تعداد ۲۶ نفر به عنوان حجم نمونه درنظر گرفته شده‌اند. پس از گردآوری شاخص‌ها و متغیرها، برای تحلیل عوامل توسعه گردشگری پایدار استان گیلان از تکنیک و نرم‌افزار میکمک^۵ استفاده شده است که در ادامه به معرفی این نرم‌افزار پرداخته می‌شود.

نرم‌افزار میکمک (Micmac): نرم‌افزار جدید میکمک توسط موسسه نوآوری کامپیوترا فرانسوی تحت نظارت مرکز سازمان تحقیقات و راهبرد چشم‌انداز طراحی شده است. این نرم‌افزار جهت تصمیم‌گیری‌های راهبردی و چشم‌انداز سازی مورداستفاده قرار می‌گیرد. نرم‌افزار میکمک به منظور سهولت انجام تحلیل ساختاری طراحی شده است که مخفف فرانسوی «ماتریس ضرایب تحلیل اثر متقاطع به منظور طبقه‌بندی» است. این نرم‌افزار جهت انجام محاسبات پیچیده ماتریس تحلیل اثر متقاطع طراحی شده است (تقوایی و حسینی‌خواه، ۱۳۹۶:۱۴).

روش نرم‌افزار میکمک: نرم‌افزار میکمک این امکان را می‌دهد که با کمک گرفتن از ارتباط ماتریسی همه مؤلفه‌های اصلی یک سیستم را تشریح کند. با بررسی این ارتباط، روش مربوطه امکان آشکارسازی متغیرهای اصلی جهت ارزیابی سیستم را ارائه دهد. روش پیش‌بینی به‌وسیله میکمک را در ۳ مرحله ارائه داده است که عبارتند از:

مرحله ۱: بررسی متغیرها: اولین مرحله شامل بررسی همه متغیرهای شناسایی شده در داخل سیستم موردنظر است (متغیرهای درونی و بیرونی)؛ با استناد به صورت جامع همه متغیرها در نظر گرفته شوند. استفاده از نظر گروه‌ها و روش طوفان

مغزها کمک می‌کند تا مجموعه متغیرها گستردہتر شده و همه بازیگران احتمالی در سیستم موردنظر موردنظر قرار گیرند. توضیح متغیرهای اصلی با جزئیات ضروری است، این کار اجازه می‌دهد تا استنباط بھتری از ارتباط بین این متغیرها در تحلیل داشته باشیم. در پایان یک لیست هماهنگ شده از متغیرهای درونی و بیرونی سیستم تهیه می‌شود. بر اساس تجارب گذشته نباید تعداد متغیرها از ۷۰ تا ۸۰ تجاوز کند. معمولاً مرحله اول از روش تکنیک پایش محیطی صورت می‌گیرد که خود دارای روش‌های متعددی است و هنوز روش استاندارد و رسمیت‌یافته یگانه برای انجام آن وجود ندارد و بنا به محیط و موضوع موردمطالعه می‌توان از روش‌های مناسب استفاده کرد.

مرحله ۲: بررسی ارتباط بین متغیرها: بعدازینکه متغیرها و مؤلفه‌های مهم در حوزه موردنظر شناسایی شد، سپس در ماتریسی مانند ماتریس تحلیل اثرات وارد می‌شود و میزان ارتباط میان این متغیرها با حوزه مربوط؛ توسط خبرگان تشخیص داده می‌شود. متغیرهای موجود در سطراها بر متغیرهای موجود در ستون‌ها تأثیر می‌گذارند؛ بدین ترتیب متغیرهای سطراها، تأثیرگذار و متغیرهای ستون‌ها تأثیرپذیرند. میزان ارتباط دو تا متغیر به صورت کمی نشان داده می‌شود. عدد صفر به این معنی است که هیچ ارتباطی بین دو متغیر وجود ندارد؛ و همچنین میزان تأثیر متغیرها را هم با اعداد مربوطه نشان داد ($+$ = ارتباطی وجود ندارد، 1 = ارتباط ضعیف، 2 = ارتباط متوسط، 3 = ارتباط قوی، P = ارتباط بالقوه). در این مرحله با N متغیر، با $N \times N$ سوال مواجه خواهیم بود که برخی از متغیرها بدون اینکه هیچ تأثیری سامانمند و جامع داشته باشند از دور خارج می‌شوند.

مرحله ۳: شناسایی متغیرهای کلیدی: این مرحله شامل شناسایی متغیرهای کلیدی می‌باشد، این کار با کمک گرفتن از طبقه‌بندی‌های مستقیم و سپس با یک طبقه‌بندی غیرمستقیم انجام می‌گیرد.

طبقه‌بندی مستقیم: همه ارتباطها در یک ردیف نشان‌دهنده اهمیت تأثیر یک متغیر بر کل سیستم است. مجموع یک ستون نشان‌دهنده میزان تأثیرپذیری یک متغیر است (سطح تأثیرپذیری مستقیم).

طبقه‌بندی غیرمستقیم: برنامه این امکان را می‌دهد تا گسترش تأثیر را بهوسیله مسیرها و حلقه‌های بازخورد موردمطالعه قرارداد و سرانجام متغیرها را طبقه‌بندی کرد.

درنهایت بر اساس تپولوژی متغیرها این نرمافزار قادر است، شاخص‌ها و عوامل کلیدی را استخراج و آن‌ها را رتبه‌بندی کند. خروجی مدل تحلیل اثر متقابل، روابط بین متغیرها را نشان می‌دهد؛ که نرمافزار میکمک قابلیت تبدیل روابط به اشکال و نمودارهای ویژه دارا بوده و با امکانات خود تحلیل آسان روابط و ساختار سیستم را امکان‌پذیر می‌سازد. به‌طورکلی ماتریس‌ها و نمودارهای خروجی نرمافزار دو نوع‌اند: یکی ماتریس اثرات مستقیم متغیرها (MDI)^۳ و نمودارهای مربوطه و دیگری ماتریس روابط غیرمستقیم بین متغیرها (MII)^۴ و نمودارهای مرتبط با آن. در صورتی که در ماتریس اولیه، روابط بالقوه بین متغیرها نیز مشخص شده باشد، نرمافزار ماتریس روابط بالقوه مستقیم بین متغیرها (MPDI)^۵ و ماتریس روابط بالقوه غیرمستقیم بین متغیرها (MPII)^۶ را نیز در اختیار قرار می‌دهد (موسوی و کهکی، ۱۳۹۶: ۱۵۰).

تحلیل ماتریس متقاطع توسط نرمافزار میکمک در شش مرحله صورت می‌گیرد: (۱) درک سیستمی و مشاهده پایداری یا ناپایداری سیستم؛ (۲) شناسایی تأثیرات غیرمستقیم متغیرها؛ (۳) شناسایی عوامل و پیشran‌های اصلی و استفاده از آن‌ها در سناریونویسی؛ (۴) درک کلی از سیستم و پرهیز از تحلیل جزئی؛ (۵) شناسایی عوامل ناپایدار کننده سیستم؛ (۶) شناسایی محیط به‌واسطه سنجش تأثیرگذاری (روحانی و آجرلو، ۱۳۹۴: ۱۲).

پیشینه تحقیق

طی سال‌های اخیر پژوهش‌هایی در زمینه آینده‌پژوهی در حوزه مطالعات شهری در داخل و خارج از کشور انجام شده که در ادامه به نمونه‌هایی از این مطالعات انجام‌شده در حوزه گردشگری اشاره خواهد شد.

جدول ۱ - پیشینه تحقیق

پژوهشگران	عنوان پژوهش	نتیجه پژوهش
سنازیوهای توسعه گردشگری ریچیتز ^۷ (۲۰۰۷)	جوامع و کاربرد آن در پژوهش‌های گردشگری	باهدف ارزیابی جوامع با توجه به نوع توسعه گردشگری آن‌ها به تدوین مجموعه از سناریوها گردشگری جوامع در مناطق ساحلی شرق استرالیا دستزده است و بر اساس آن به صورت عمیق‌تر به توصیف چهارچوب‌ها و نگرش‌هایی پرداخته است که بر تصمیم‌گیری حکمرانی محلی اثرگذار هستند.

پژوهشگران	عنوان پژوهش	نتیجه پژوهش
اسکات، سیمپسون و سیم ^۸ (۲۰۱۲)	آسیب‌پذیری گردشگری ساحلی کارائیب به سناریوهای تغییرات آب و هوای مربوط به افزایش سطح دریا	مروری کلی بر ادبیات موجود در خصوص آینده افزایش سطح دریا و گردشگری ساحلی به انجام رسانده‌اند. با استفاده از سیستم اطلاعات جغرافیایی، به ارزیابی سناریوهای افزایش سطح دریاها و تأثیر آن بر استراحتگاه‌های بزرگ گردشگری ساحلی در ۱۹ کشور حوزه دریای کارائیب پرداخته‌اند. نتایج نشان می‌دهد که میزان متفاوت آسیب‌پذیری خطوط ساحلی در زیزاستخاته‌های گردشگری می‌تواند موقعیت رقابتی و پایداری مقصد های گردشگری ساحلی را در مناطق مختلف تغییر دهد.
پوستما ^۹ (۲۰۱۵)	بررسی برنامه‌ریزی سناریو با چشم‌انداز گردشگری اروپا	هدف از این تحقیق برسی شیوه برنامه‌ریزی سناریو با رویکرد آینده‌نگاری گردشگری اروپا است. روش تحقیق شامل چشم‌انداز و اهداف منطقه تحقیق است. روش‌شناسنخانی چارچوب مفهومی برای اجرای شیوه برنامه‌ریزی سناریو است و عوامل کلیدی شناسایی شده عبارت است از: ویژگی‌های ساختاری انواع مختلف کسب‌وکار، فرهنگ و سبک کارآفرینی که در نتیجه روشی برای آینده مرکز توریسم اروپا توسعه می‌یابد.
آویدک و اسمولسکا ^{۱۰} (۲۰۱۷)	آینده‌نگاری به عنوان یک روش برنامه‌ریزی استراتژیک تأثیرگذار در گردشگری	فرصت‌های که توسط روش آینده‌نگاری در مورد تغییرات محیط‌زیستی در صنعت گردشگری ارائه داده‌اند و همچنین مزایایی که ممکن است با استفاده از برنامه‌ریزی سناریو به وجود بیاید را بیان می‌کند.
پونانیز اوان ^{۱۱} همکاران (۲۰۱۸)	برنامه‌ریزی سناریویی برای شهر توریستی کم‌کربن؛ مطالعه موردی: استان نان تایلند	از تدوین سناریو برای کم کردن خطرات توسعه اکوتوریسم در استان نان در کشور تایلند استفاده کرده‌اند. آنها چهار سناریو برای آینده‌های بدیل و در زمینه آماده‌سازی و برنامه‌ریزی برای توسعه آینده این استان ارائه داده‌اند.
بیچلر ^{۱۲} همکاران (۲۰۱۹)	تحقیقات مورد نیاز آینده، برای توسعه گردشگری پایدار	در این پژوهش، به بررسی محتوایی پژوهش‌های پیشین انجام شده، از عوامل موثر بر گردشگری پایدار را در دستور کار قرار دادند. آن‌ها در پژوهش خود، فناوری‌های زیستمحیط، رقابت‌پذیری در مقاصد گردشگری، توسعه فضاهای گردشگری‌پذیر، سیاست‌ها و مقررات تسهیل کننده گردشگری، وجود شرکت‌های خدمات گردشگری خانوادگی، شرکت‌های دانش‌بنیان گردشگری را، از اهم عوامل توسعه‌زا در پیشرفت گردشگری آینده برشمردند. نتایج پژوهش‌ها و تحلیل‌های ساختاری‌بافت تحقیقات پیشین در این مقاله نشان داد که تکنولوژی و نوآوری‌ها در زمینه گردشگری، بیشترین مزیت را برای مقاصد گردشگری در جذب گردشگران آینده به همراه خواهد داشت.
سوتیریستا ^{۱۳} همکاران (۲۰۲۰)	تحلیل آینده‌نگر توسعه گردشگری پایدار در روستای پنگلی پوران به عنوان یک نمونه از روستای گردشگری در جزیره بالی	به شناسایی عوامل کلیدی در توسعه پایدار در دهکده‌ای گردشگری پرداخته‌اند. در تجزیه و تحلیل این تحقیق، از روش اکتشافی – توصیفی و تحلیل آینده‌نگر با روش Micmac استفاده شده است. نتایج تجزیه و تحلیل بر اهمیت عوامل فرهنگی، آداب و رسوم محلی و صلاحیت مدیران و متابع انسانی تاکید می‌کند.
زالی و عطریان (۱۳۹۵)	تدوین سناریوهای توسعه گردشگری منطقه‌ای براساس اصول آینده‌پژوهی (مورد مطالعه: نتایج این پژوهش استان همدان)	نتایج حاکی از آن است که ۱۴ عامل اصلی در توسعه گردشگری آینده استان همدان تأثیرگذار است. این عوامل براساس تحلیل‌های سناریونویسی به ۴۱ وضعیت احتمالی می‌انجامند. در نهایت، برای سناریوهای مهم راهبردهایی برای توسعه گردشگری استان همدان ارائه شد.
الداعی و همکاران (۱۳۹۹)	تدوین سناریوهای توسعه منطقه گردشگری استان گلستان، با رویکرد آینده‌پژوهی	نتایج این پژوهش بر اساس خروجی نرم‌افزار میکمک نشان داد که ۸ عامل اصلی در توسعه گردشگری آینده استان گلستان تأثیرگذار است.
علی‌اکبری و همکاران (۱۳۹۹)	تدوین سناریوهای موثر بر آینده گردشگری پایدار شهر کرمان با رویکرد آینده‌پژوهی	با بهره‌گیری از روش دلفی، تحلیل ساختاری و سناریونویسی، ۱۵ وضعیت محتمل عوامل پیشوان در تدوین سناریوها را وزن‌دهی و شناسایی کرده‌اند. شهر کرمان با سه گروه از سناریوهای توسعه گردشگری در آینده روبروست. مطلوب‌ترین سناریو گروه اول است که بر شالوده رقابت‌پذیری، برنامه‌محوری و توسعه متوازن استوار است.

پژوهشگران	عنوان پژوهش	نتیجه پژوهش
نظم فر و علی بخشی گردشگری (نمونه موردی: استان اردبیل) (۱۴۰۰)	آینده‌پژوهی برنامه‌ریزی توسعه این‌ها در حوزه‌های مختلف شهری از جمله ایجاد گام‌های مقتضی برای توسیع این‌ها در شهرها	با بهره‌گیری از روش دلفی و پویش محیطی، ۸۸ عامل به عنوان عوامل مؤثر در توسعه گردشگری استان اردبیل شناسایی شده‌اند. در ادامه با استفاده از تحلیل ساختاری در نرم‌افزار میکمک، ۱۴ عامل کلیدی موثر به دست آمده است. مهم‌ترین پیش‌ران‌های موثر مبتنی بر این عوامل در قالب سناپیوهای به دست آمده «سناپیو گروه اول یا سناپیو طلای؛ سناپیو گروه دوم یا سناپیو ایستا و در آخر سناپیو گروه سوم یا سناپیو فاجعه» مشتمل بر عوامل سیاسی، اجتماعی، اقتصادی، زیستمحیطی و... طراحی شده‌اند.

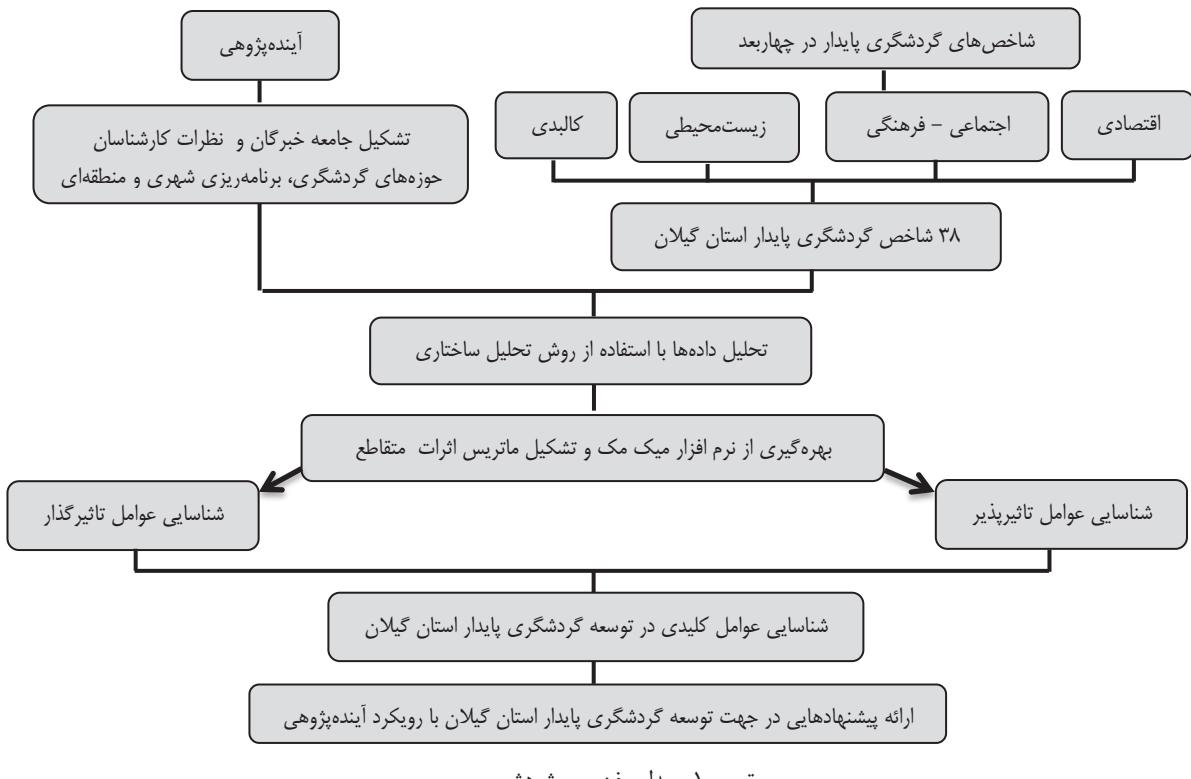
مروری بر ادبیات موضوع

گردشگری پایدار: رویکرد توسعه گردشگری پایدار، همسو با پذیرش جهان‌شمول پارادایم توسعه پایدار در مجتمع علمی و تصمیم‌گیری، از دهه ۱۹۹۰ به بعد وارد ادبیات گردشگری شد. ترکیب گردشگری و پایداری در برگیرنده مجموعه‌ای از مبانی، سیاست‌ها و روش‌های مدیریتی است که منشأ آن را باید در کشورهای توسعه‌یافته جست‌وجو کرد. نخستین بار مفهوم پایداری در حوزه‌های مربوط به گردشگری را باتلر در سال ۱۹۹۶ مطرح کرد. وی معتقد بود که باید گام‌های ویژه برداشت و گرنۀ از نواحی مقصد گردشگری و منابع بهطور اجتناب‌ناپذیری استفاده مفرط می‌شود و دیگر جذاب نخواهد بود و سرانجام به افت کاربری می‌رسند (Tefler & Sharply, 2008:241). گردشگری پایدار میزان ظرفیت استفاده از یک گردشگاه را بدون آسیب‌رسانی به محیط‌زیست و کاهش کیفیت گردشگری معین می‌کند. گردشگری پایدار شهری فعالیت‌های گردشگران در زمینه‌ی بازیافت زباله‌ها و حمل و نقل سبز شهری و همچنین تاثیرات سیاست‌های اجرایی پژوهه‌های شهری در حفاظت از میراث فرهنگی و محیط طبیعی را نیز مدنظر دارد (حقی و حیدرزاده، ۱۴۰۱:۲۲). در تعریف گردشگری پایدار بر سه مسئله مهم تأکید می‌شود: ۱) کیفیت: گردشگری پایدار تجربه‌ای باکیفیت برای گردشگر فراهم می‌کند. همچنین باعث می‌شود کیفیت زندگی جامعه میزبان بهبود یابد و کیفیت محیط طبیعی را نیز حفظ شود. ۲) حفظ و دوام: گردشگری پایدار سبب دوام منابع طبیعی می‌شود که اساس و پایه وجود آن است. همچنین، حفظ و دوام فرهنگ جامعه میزبان را که منشأ تجارب ارزنده آن می‌شود تضمین می‌کند. ۳) تعادل: گردشگری پایدار بین نیازهای صنعت گردشگری و حمایت از محیط‌زیست جامعه محلی نوعی تعادل و توازن برقرار می‌کند. با مرور مطالعات انجام‌شده در زمینه گردشگری پایدار به‌وضوح دیده می‌شود، این مسئله که گردشگری پایدار دارای اجزای مختلفی می‌باشد، مورد تائید محققان قرار گرفته است. محققان در پژوهش‌های خود بر روی گردشگری پایدار به‌طور کلی اجزای تا حد زیادی مشابه را به عنوان ابعاد مختلف گردشگری پایدار انتخاب کرده‌اند ولی شاخص‌هایی که برای سنجش این اجزا در نظر گرفته‌اند، متفاوت می‌باشد. یک مجموعه از شاخص‌های موردنظر که می‌توان به کمک آن‌ها ارزیابی جامعی از محیط با عملکرد گردشگری انجام داد، آنگونه شاخص‌هایی است که توان پاسخگویی به تمامی جنبه‌های مطرح شده در اندازه‌گیری وضعیت محیط، پیوند میان گردشگر و محیط و آثار اقدامات انجام‌شده را داشته باشد. پس از گردآوری شاخص‌ها و متغیرهای مرتبط با حوزه توسعه گردشگری پایدار، بامطالعه منابع و چارچوب نظری موضوع برای دسته‌بندی نهایی آن‌ها، چهار بعد اقتصادی، اجتماعی - فرهنگی، زیستمحیطی و کالبدی در قالب ۳۸ شاخص انتخاب شده است. قابل ذکر است گزینش شاخص‌ها با در نظر گرفتن مواردی همچون «توانیر استفاده از شاخص در مقالات»، «همپوشانی حداقلی با سایر شاخص‌ها»، «قابلیت تحلیل از سوی کارشناسان» و «تطابق با شرایط فرهنگی و بومی ایران» انجام شده است.

آینده‌پژوهی: موضوع آینده و شناخت بلندمدت آن در برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای، از اهمیت فراوانی برخوردار است. این موضوع، مدت مديدی است که مورد غفلت برنامه‌ریزان قرار گرفته است. در شرایط متتحول کنونی، در برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای، مباحثی همچون تناسب کاربری‌ها، ارتقای شاخص‌های بهداشتی و آموزشی، احداث شبکه‌های زیربنایی، توسعه خدمات اجتماعی و مسائلی از این قبیل، چارچوب برنامه‌ریزی در آینده نیست؛ بلکه از جمله الزامات و مقدمات برنامه‌ریزی توسعه است. در واقع، ابزارها و تکنیک‌های برنامه‌ریزی و همچنین فرآیندی که منجر به نتیجه عمل برنامه‌ریزی می‌شود، به شدت تحت تاثیر نحوه انتخاب و عمل برنامه‌ریز و دیدگاه او نسبت به آینده است (الداعی و همکاران، ۱۳۹۹: ۶۰). اچ.جی. ولز^{۱۴} اولین خواستگاه مطالعه درباره آینده را به اثر لوییس دو مولینا^{۱۵} (۱۸۵۹) نسبت می‌دهد (sardar, 2010:179). ریچارد ای. اسلووتر^{۱۶} نیز معتقد است که آینده‌پژوهی نامیده می‌شود از تحقیق در عملیات، برنامه‌ریزی ملی، مطالعات آینده، تحلیل سیستمی، تحلیل تصمیم‌گیری و مطالعات سیاست‌گذاری حاصل شده است که اوج توجه به این زمینه از دهه ۱۹۶۰ شکل می‌گیرد، با این حال پایان جنگ جهانی دوم، آغازی به مطالعات آینده‌پژوهی به صورت علمی بود. بن مارتین و جان آیروین یکی از

پر طرفدارترین تعاریف آینده‌نگاری را در سال ۱۹۸۳ پیشنهاد کرده‌اند: «آینده‌نگاری، فرآیندی است پیچیده به سوی کوششی روش‌مند، به منظور توجه درونی به آینده بلندمدت علم، فناوری، اقتصاد و جامعه، با هدف شناسایی سطوح تحقیق راهبردی احتمالی فناوری‌های عام نوظهور، به سمت بزرگترین منافع اقتصادی و اجتماعی (Magruk,2015:701). از مزایای بالقوه کاربرد آینده‌پژوهی می‌توان توانایی در شناسایی و تفسیر تغییرات محیطی، ارتقای فرآیند برنامه‌ریزی راهبردی، رشد قابلیت‌های ابتکاری و اجرای تصمیمات راهبردی را برشمرد (konomiuk and Glinska,2015:245) رویکرد آینده‌نگاری با پرداختن به محدوده‌ی گستره‌ای از شرایط آینده با اتخاذ رویکردهای مشارکتی و استدلای (Schomer,2009:1151) در حوزه‌ی برنامه‌ریزی، تأکید بر یافتن عوامل اصلی و کلیدی و پیشانهای توسعه دارد تا از طریق آن بتوان عدم قطعیت‌ها را در فرآیند برنامه‌ریزی در نظر گرفت و با داشتن اهرم کنترل و مدیریت آینده، به ساخت آینده‌ای مطلوب پرداخت (بهزادی و همکاران، ۱۳۹۷:۳۸). در واقع پیشانهای مجموعه‌ای از نیروهای شکل‌دهنده آینده‌اند که به صورت جهانی یا محلی بر انواع مختلف آن تأثیر می‌گذارند. آینده‌پژوهی به معنای مطالعه‌ی علمی آینده‌های ممکن، محتمل و مطلوب، گزینه‌های روی میز برای جهت دادن به این تحولات و ریشه‌های آن در گذشته و حال، می‌باشد که در پس آن مجموعه‌ای از روش‌ها و ابزارهای غنی برای تولید دانش مرتبط با آینده ارائه می‌شود (صفایی‌پور و شنبه‌پور مادون، ۱۳۹۹:۴) که یکی از رایج‌ترین این روش‌ها، روش تحلیل تاثیرات متقابله/ساختماری می‌باشد که در این پژوهش بکار گرفته شده است. تحلیل ساختاری ابزاری برای نظم بخشیدن به تعداد زیادی از ایده‌های است. این تحلیل با استفاده از ماتریسی که مؤلفه‌های اصلی یک سیستم را با یکدیگر ترکیب می‌کند، آن را توصیف می‌کند. با استفاده از این روش می‌توانیم متغیرهای اصلی یک سیستم را شناسایی کنیم که هم بیشترین نفوذ بر دیگر متغیرها را دارند و هم بیشترین وابستگی به متغیرهای دیگر را دارند (Gordon,2012:1).

آینده‌پژوهی و گردشگری پایدار: یکی از موضوعات مهم و اساسی که نقش بسیار مهمی در توسعه اقتصادی شهرها و روستاهای دارد و می‌تواند با رویکرد آینده‌نگری منجر به بهبود رشد اقتصادی و بهبود زندگی افراد شود، مقوله صنعت گردشگری است (تقواوی و حسینی خواه، ۱۳۹۶:۱۱). ارزش و اهمیت صنعت گردشگری امروزه تا آن جای است که سازمان جهانگردی از آن به عنوان یکی از بزرگ‌ترین و پردرآمدترین صنعت دنیاست نام برده است (WTO,2006). پس صنعتی است که توسعه آن نیازمند شناخت و آگاهی کافی از مسائل و عوامل موثر اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی در هر منطقه است (Manhas et al,2016). توجه به آینده‌پژوهی گردشگری در دهه‌های ۱۹۶۰ و ۱۹۷۰ در ایالات متحده امریکا و اروپا با تأکید بر پیش‌بینی تقاضا آغاز شد (Postma,2015:48).

پیوند بین مطالعات آینده‌پژوهی و توسعه صنعت گردشگری را می‌توان تحولی شگرف در عرصه برنامه‌ریزی منطقه‌ای مدرن دانست. به نحوی که از دهه ۱۹۷۰، علم آینده‌پژوهی به ابزاری کلیدی برای تدوین سیاست‌های منطقه‌ای بویژه در زمینه گردشگری تبدیل شده است تا از یک سو با تلاش در راستای اهداف آینده بلندمدت ضمن دربرگرفتن منافع اقتصادی و اجتماعی مردم، کمترین خسارات را نیز به ظرفیت‌های محیط گردشگری وارد نماید و با درنظر گرفتن الگوی توسعه پایدار، پیشran‌های کلیدی گردشگری را نیز ارائه دهد. گردشگری برنامه‌ریزی نشده می‌تواند دامنه‌ای از عواقب زیست‌محیطی منفی از جمله آبودگی، انتشار گارهای گلخانه‌ای و تاثیرات منفی در فرهنگ جوامع مقصود را به همراه داشته باشد. در راستای اهمیت موضوع گردشگری پایدار، سازمان ملل متحد سال ۲۰۱۷ را به طور رسمی سال بین‌المللی گردشگری پایدار برای توسعه، اعلام نمود. هدف از این اقدام، افزایش آگاهی عمومی از نقش قابل توجه گردشگری پایدار در توسعه جوامع بود (M. Gutierrez, 2021:1). در عرصه آینده‌پژوهی، به ویژه آینده‌پژوهی گردشگری پایدار، پرداختن به آینده و برنامه‌ریزی برای آن، جز جاذشنده فرآیند آینده‌پژوهی به شمار می‌رود. در واقع، معضل مهم و عمدۀ در تحقیق توسعه گردشگری پایدار در کشور، فقدان دیدگاه آینده‌نگرانه به توسعه گردشگری پایدار است تا رهیافت این امر، عدم تکرار نارسانی‌های موجود و شکسته‌های گذشته در آینده باشد (قلمی چراغیه و همکاران، ۱۴۰۰: ۲۲۷). پس از بررسی مبانی نظری و پیشینه پژوهش مرتبط با گردشگری پایدار و مطالعه شرایط کلی مطالعه موردی پژوهش، با هدف شناسایی عوامل کلیدی در توسعه گردشگری پایدار استان گیلان، مدل مفهومی پژوهش در تصویر ۱ بیان می‌شود.

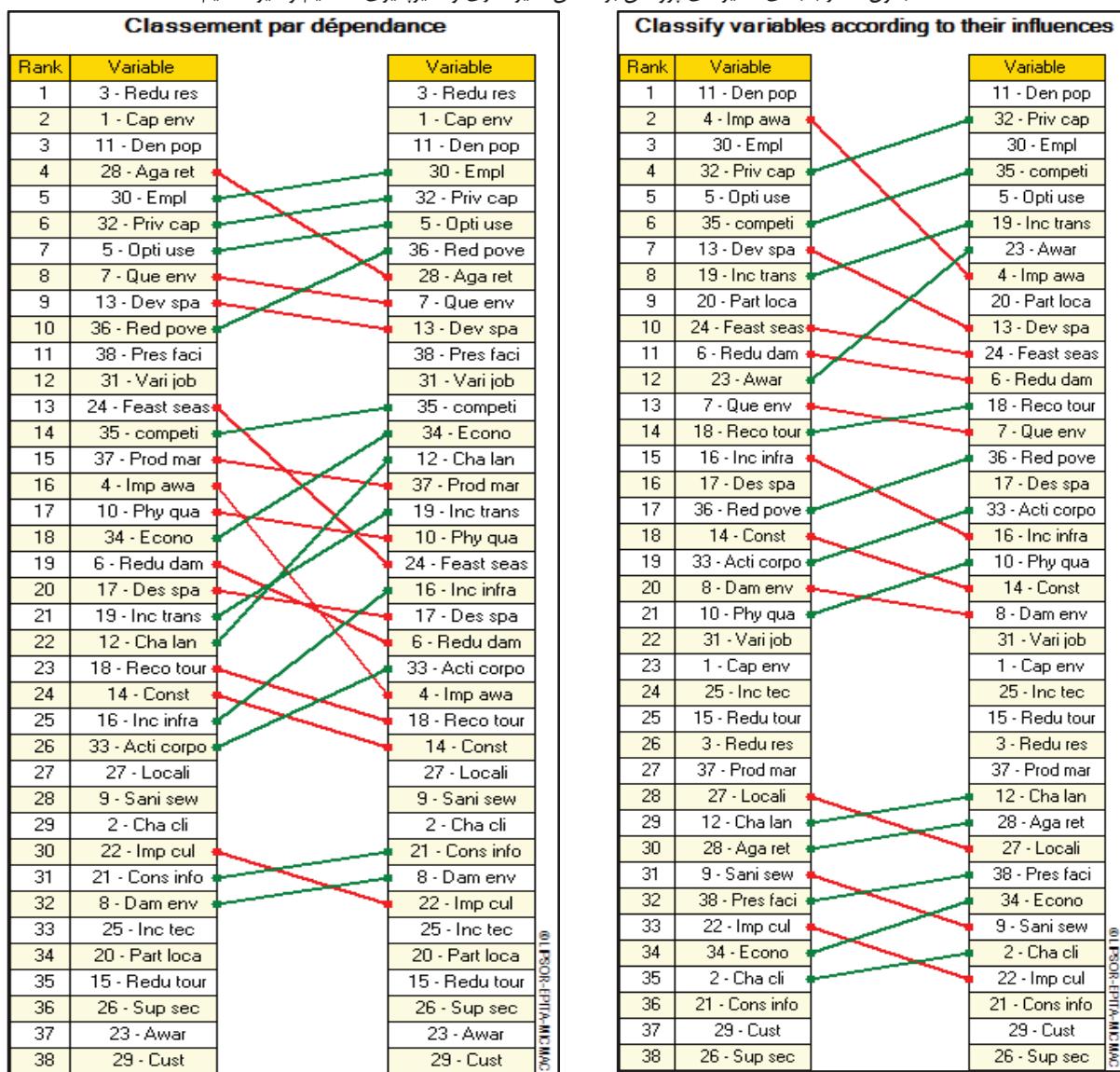
معرفی محدوده مورد مطالعه

قلمرو پژوهش حاضر، استان گیلان می‌باشد که در ۳۶ درجه و ۳۴ دقیقه عرض شمالی و ۴۸ درجه و ۵۳ دقیقه تا ۵۰ درجه و ۳۴ دقیقه طول شرقی از نصف‌النهار قرار دارد و از شمال به دریای خزر و کشور آذربایجان، از شرق به استان مازندران و جنوب به استان قزوین، از جنوب غرب به استان زنجان و از غرب به استان اردبیل همسایه است که موجب ارتباطات اقتصادی-اجتماعی، فرهنگی و همچنین متاثر از ویژگی‌های محیطی این موقعیت است. استان گیلان براساس نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۹۵ جمعیتی بالغ بر ۲۵۳۰۶۹۶ نفر داشته است و بر اساس آخرین تقسیمات کشوری دارای ۱۷ شهرستان، ۴۴ بخش، ۵۱ شهر، ۱۱۰ دهستان می‌باشد.

یافته‌های تحقیق

متغیرهای اولیه پژوهش و تشکیل ماتریس اثرات متقاطع: در پژوهش حاضر، نخست ۳۸ متغیر اصلی توسعه گردشگری پایدار در چهار بعد زیست‌محیطی، کالبدی، اجتماعی- فرهنگی و اقتصادی از طریق مروری بر مقالات معتبر و همچنین مصاحبه با کارشناسان متخصص در این حوزه استخراج شده‌اند که برای هر یک از متغیرها یک نشانگر کوتاه^{۱۷} درنظر گرفته شده است که عبارتند از: ظرفیت تحمل محیط‌زیست (Cap env)، تغییر اقلیم (Cha cli)، کاهش منابع برگشت‌ناپذیر (Redu res)، ارتقای سطح آگاهی‌های زیست‌محیطی (Imp awa)، استفاده بهینه از زمین (Opti use)، کاهش میزان آسیب‌رسانی اکولوژیکی (Redu dam)، بهبود کیفیت محیط‌زیست شهری به سبب حضور گردشگران (Que env)، تخریب محیط در اثر ساخت‌وساز بیش از حد خانه‌های دوم (Dam env)، شیوه‌های بهداشتی دفع زباله و پسماندها (Sani sew)، رعایت نظاممندی در ساخت‌وسازها و کیفیت کالبدی (Phy qua)، تراکم جمعیت در مناطق گردشگرپذیر (Den pop)، تغییر کاربری اراضی برای فعالیت‌های گردشگری (Cha lan)، گسترش فضاهای ساخته شده مرتبط با گردشگری (Dev spa)، تطابق ساخت‌وساز با فرهنگ یومی و محیط طبیعی ناحیه موردنظر (Const)، کاهش سایت‌های مناطق گردشگری واقع در مناطق خط‌ناک و ریسک‌پذیر (Des spa)، بازسازی آثار گردشگری (tour Reco)، افزایش تأسیسات زیربنایی (Inc infra)، طراحی مناسب فضاهای زیباسازی منطقه (Inc trans)، مشارکت و همبستگی گروه‌ها و ساکنان محلی (Part loca)، تعداد نهادهای غیررسمی و غیردولتی مرتبط با فعالیت‌های گردشگری (Cons info)، ارتقای سطح فرهنگ عمومی ناحیه موردنظر در جذب گردشگر (Imp cul)، اطلاع رسانی مردم در ارتباط با اهمیت وجود گردشگران در ناحیه موردنظر (Awar)، برگزاری جشنواره‌های فصلی و فرهنگی (Feast seas)، افزایش فناوری بخصوص در صنعت حمل و نقل (Inc tec)، حمایت از امنیت و سلامت اجتماعی شهرهوندان (Sup sec)، بومی‌سازی (Locali)، میزان تمایل گردشگران به بازگشت دوباره (Aga ret)، آداب و رسوم و ارزش‌های بومی (Cust)، میزان اشتغال‌زایی در مشاغل سودآور بخش گردشگری (Empl)، تنوع فرصت‌های شغلی (Vari job)، میزان سرمایه‌گذاری‌های بخش خصوصی (Priv cap)، رقابت‌پذیری (Competi)، کاهش فقر و فقرزدایی (Red pove)، میزان گسترش بازارهای تبع‌بخشی طولانی مدت اقتصادی (Econo)، تعداد فعالیت‌ها و بنگاه‌های گردشگری فعال (Acti corpo)، تقویت اقتصاد محلی و تولیدی محصولات محلی به واسطه توسعه گردشگری (Prod mar)، ارائه تسهیلات برای جذب سرمایه‌گذار (Pres faci).

جدول ۵- رتبه‌بندی متغیرهای پژوهش بر اساس تأثیرگذاری و تأثیرپذیری مستقیم و غیرمستقیم

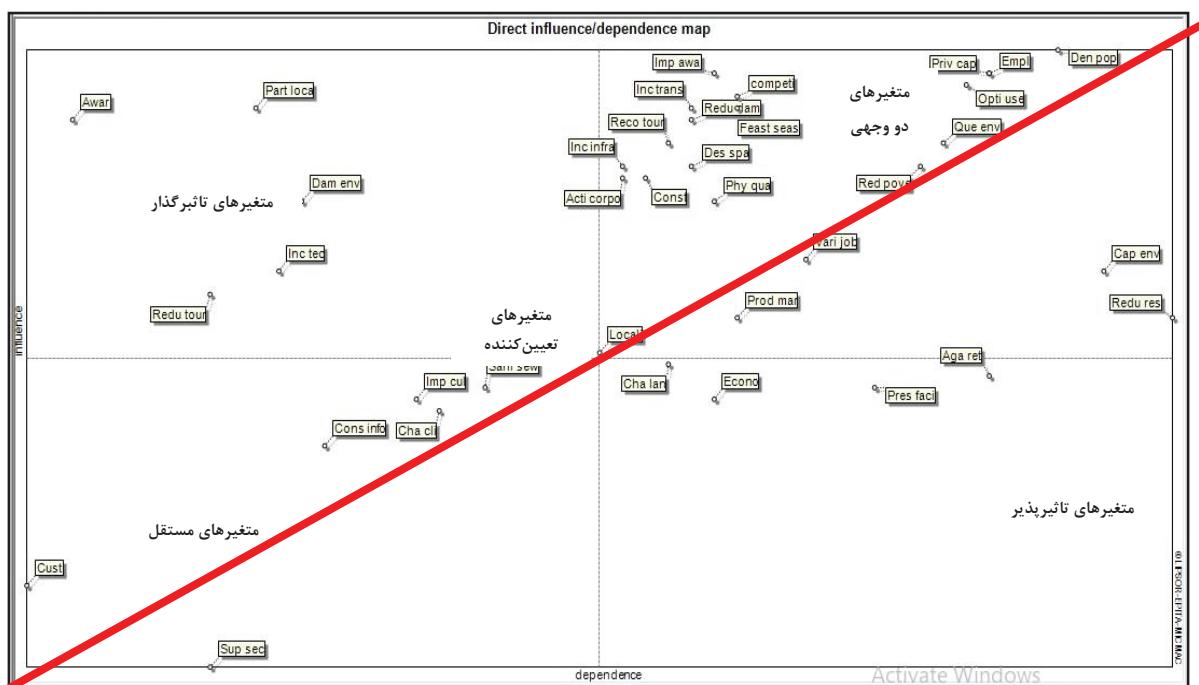
مطالعات پنجاهی هفت حصار شماره چهل و هشتاد / سال میزدهم / تابستان ۱۴۰۰

ارزیابی پلان تأثیرگذاری و تأثیرپذیری متغیرها: تصویر ۲ پراکنده‌گی متغیرها را نشان می‌دهد که در میان عوامل مورد بررسی، در مجموع پنج متغیر از گروه‌های مختلف جزو متغیرهای تأثیرگذار شناسایی شدند. این متغیرها تأثیرگذاری بالا و تأثیرپذیری پایینی در روابط بین پیشران‌ها و دیگر شاخص‌ها ایجاد می‌کنند و در آینده توسعه گردشگری پایدار استان گیلان تأثیر بسزایی ایفا می‌کنند. این متغیرها شامل اطلاع‌رسانی مردم در ارتباط با اهمیت وجود گردشگران در ناحیه موردنظر، مشارکت و همبستگی گروه‌ها و ساکنان محلی، افزایش فناوری بخصوص در صنعت حمل و نقل، کاهش سایتهای مناطق گردشگری واقع در مناطق خطرناک و ریسک‌پذیر، تخریب محیط در اثر ساخت و ساز بیش از حد خانه‌های دوم بودند.

در میان عوامل مورد بررسی، در مجموع ۲۲ متغیر از گروه‌های مختلف جزو متغیرهای دووجهی شناسایی شدند. این متغیرها دارای تأثیرگذاری بالا و تأثیرپذیری بالا هستند. این متغیرها شامل میزان اشتغال زایی در مشاغل سودآور بخش گردشگری، میزان سرمایه‌گذاری‌های بخش خصوصی، کاهش فقر و فقرزدایی، تنوع فرصت‌های شغلی، رقابت‌پذیری، میزان گسترش بازارهای تولیدی محصولات محلی به‌واسطه توسعه گردشگری، تعداد فعالیت‌ها و بنگاه‌های گردشگری فعال، برگزاری جشنواره‌های فصلی و فرهنگی، افزایش زیرساخت‌های حمل و نقل منطقه‌ای (جاده‌ای و هوایی)، بازسازی آثار گردشگری، افزایش تأسیسات زیربنایی، تطابق ساخت و ساز با فرهنگ بومی و محیط طبیعی ناحیه موردنظر، رعایت نظام مندی در ساخت و سازها و کیفیت کالبدی، استفاده بهینه از زمین، کاهش منابع برگشت‌ناپذیر، کاهش میزان آسیب‌رسانی

اکولوژیکی، ظرفیت تحمل محیط‌زیست، ارتقای سطح آگاهی‌های زیست‌محیطی، بهبود کیفیت محیط‌زیست شهری به سبب حضور گردشگران، طراحی مناسب فضاهای و زیباسازی منطقه، تراکم جمعیت در مناطق گردشگری‌پذیر، گسترش فضاهای ساخته شده مرتبط با گردشگری بودند.

در میان عوامل مورد بررسی در این پژوهش ۶ متغیر جز متغیرهای مستقل شناسایی شدند. این متغیرها دارای تأثیرگذاری و تأثیرپذیری پایینی هستند. این متغیرها شامل شیوه‌های بهداشتی دفع زباله و پسماندها، تغییر اقلیم، حمایت از امنیت و سلامت اجتماعی شهروندان، آداب و رسوم و ارزش‌های بومی، تعداد نهادهای غیررسمی و غیردولتی مرتبط با فعالیت‌های گردشگری، ارتقای سطح فرهنگ عمومی ناحیه موردنظر در جذب گردشگر بودند. در میان عوامل مورد بررسی در این پژوهش ۳ متغیر جز متغیرهای تأثیرپذیر شناسایی شدند. این متغیرها دارای تأثیرپذیری بسیار بالا و تأثیرگذاری بسیار پایین هستند. این متغیرها شامل میزان تمایل گردشگران به بازگشت دوباره، تقویت اقتصاد محلی و تنوع بخشی طولانی مدت اقتصادی و ارائه تسهیلات برای جذب سرمایه‌گذار بودند. در میان عوامل مورد بررسی در این پژوهش ۲ متغیر جز متغیرهای تنظیمی شناسایی شدند. این متغیرها شامل تغییر کاربری اراضی برای فعالیت‌های گردشگری، بومی‌سازی بودند.

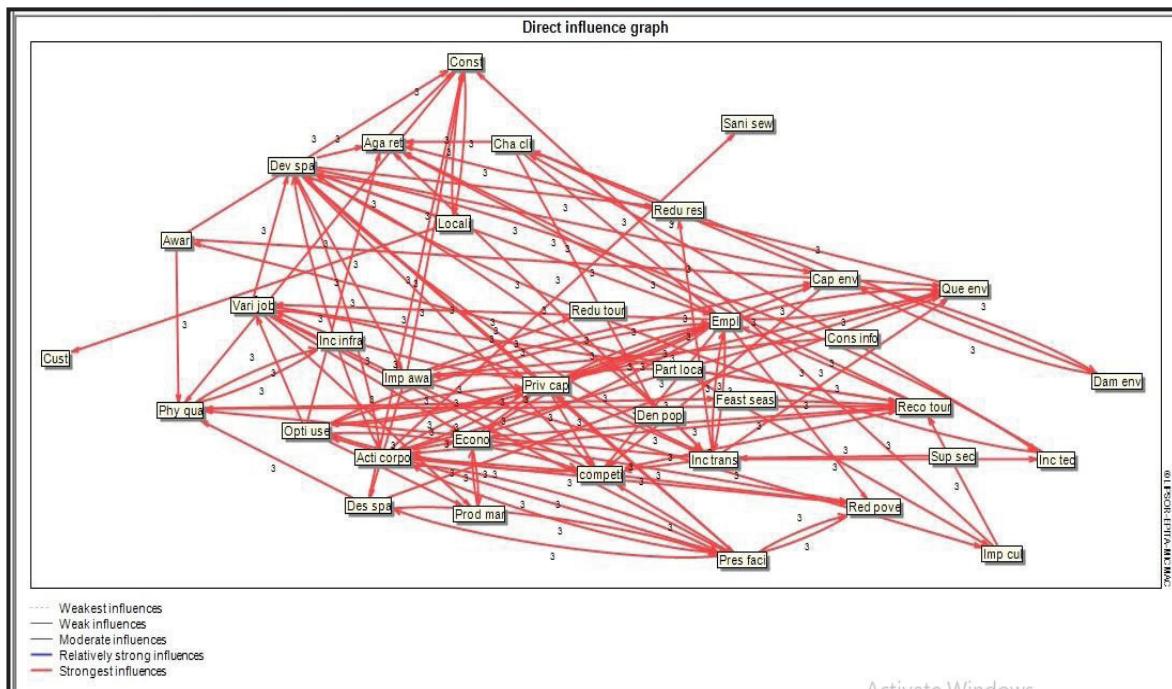
تصویر ۲- پراکندگی متغیرها و جایگاه آن‌ها در محور تأثیرگذاری- تأثیرپذیری

جدول ۶- نحوه توزیع متغیرها بر اساس طبقه‌بندی آن‌ها

طبقه‌بندی	متغیرها
زیست‌محیطی	تخرب محیط در اثر ساخت‌وساز پیش‌از‌حد خانه‌های دوم
کالبدی	کاهش سایتهای مناطق گردشگری واقع در مناطق خطرناک و ریسک‌پذیر
عوامل تأثیرگذار	اطلاع‌رسانی مردم در ارتباط با اهمیت وجود گردشگران در ناحیه موردنظر، مشارکت و همبستگی گروه‌ها و ساکنان محلی، افزایش فناوری بخصوص در صنعت حمل و نقل
اجتماعی - فرهنگی	استفاده بهینه از زمین، کاهش منابع برگشت‌ناپذیر، کاهش میزان آسیب‌رسانی اکولوژیکی، ظرفیت تحمل محیط‌زیست، بهبود کیفیت محیط‌زیست شهری به سبب حضور گردشگران، کاهش منابع برگشت‌ناپذیر
زیست‌محیطی	طراحی مناسب فضاهای و زیباسازی منطقه، تراکم جمعیت در مناطق گردشگری‌پذیر، گسترش فضاهای ساخته شده مرتبط با گردشگری، رعایت نظام‌مندی در ساخت‌وسازها و کیفیت کالبدی، تطابق ساخت‌وساز با فرهنگ بومی و محیط طبیعی ناحیه موردنظر، افزایش تأسیسات زیربنایی، بازسازی آثار گردشگری، افزایش زیرساخت‌های حمل و نقل منطقه‌ای (جاده‌ای و هوایی)
عوامل دووجهی	کالبدی

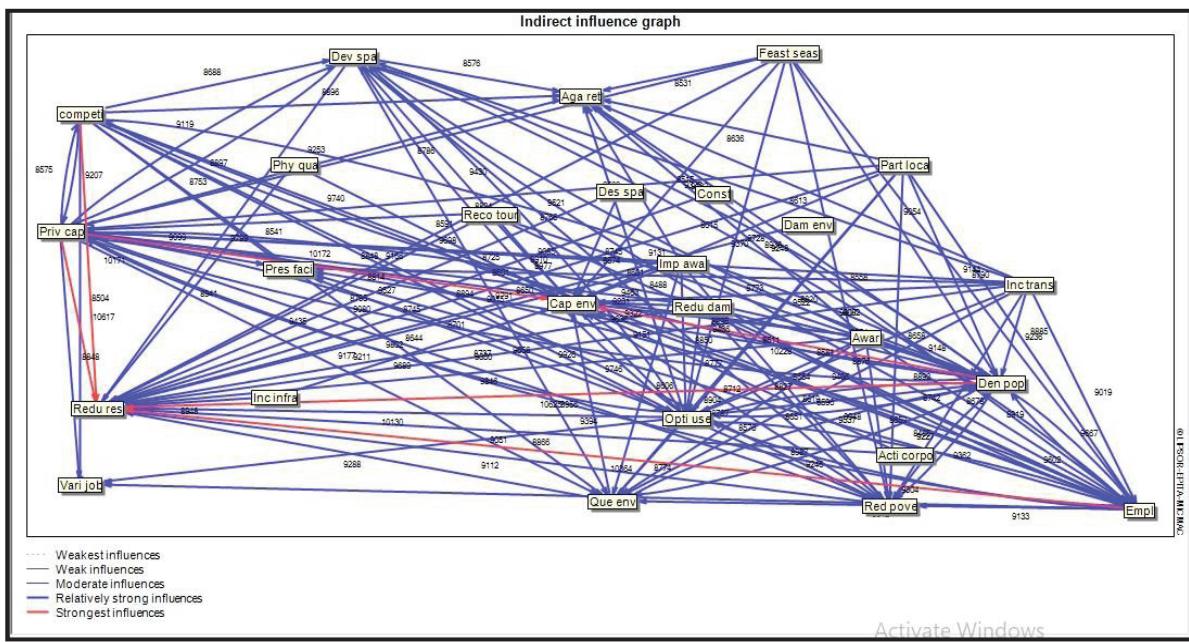
متغیرها	طبقه‌بندی
برگزاری جشنواره‌های فصلی و فرهنگی	اجتماعی - فرهنگی
میزان اشتغال‌زایی در مشاغل سودآور بخش گردشگری، رقابت‌پذیری، تنوع فرصت‌های شغلی، میزان سرمایه‌گذاری‌های بخش خصوصی، کاهش فقر و فقرزدایی، تعداد فعالیت‌ها و بنگاه‌های گردشگری فعال، میزان گسترش بازارهای تولیدی محصولات محلی به‌واسطه توسعه گردشگری	اقتصادی
میزان تمایل گردشگران به بازگشت دوباره	اجتماعی - فرهنگی
ارائه تسهیلات برای جذب سرمایه‌گذار، تقویت اقتصاد محلی و تنوع بخشی طولانی مدت اقتصادی	اقتصادی
شیوه‌های بهداشتی دفع زباله و پسماندها، تغییر اقلیم	زیست‌محیطی
حمایت از امنیت و سلامت اجتماعی شهروندان، آداب و رسوم و ارزش‌های بومی، تعداد نهادهای غیررسمی و غیردولتی مرتبط با فعالیت‌های گردشگری، ارتقای سطح فرهنگ عمومی ناحیه موردنظر در جذب گردشگر	عوامل مستقل
تغییر کاربری اراضی بر اثر فعالیت‌های گردشگری	کالبدی
بومی‌سازی	عوامل تنظیمی
اجتماعی - فرهنگی	اجتماعی - فرهنگی

تصویر ۳ نمایش گرافیکی از متغیرهای مورد مطالعه را نشان می‌دهد. در این شکل، تأثیرات مستقیم متغیرها در سایر متغیرهای مستقیم مشخص شده است. چگونگی تأثیرگذاری متغیرها به صورت (ضعیف‌ترین تأثیرات، تأثیرات ضعیف، تأثیرات میانه، تأثیرات قوی و قویترین تأثیرات) قابل نمایش است.

تصویر ۳ - تأثیرات مستقیم بین عوامل

همچنین در تصویر ۴، تأثیرات غیرمستقیم متغیرهای سیستم مشخص شده است. چگونگی تأثیرگذاری متغیرها به صورت ضعیف‌ترین تأثیر اثر، تأثیرات میانه، تأثیرات قوی و قوی‌ترین تأثیرات است.

تصویر ۴ - تأثیرات غیرمستقیم بین عوامل

Activate Windows

شناسایی متغیرهای کلیدی پژوهش: پس از مشخص کردن میزان تأثیرگذاری عوامل بر یکدیگر با بهره‌گیری از روش تحلیل تأثیرات متقابل/ساختری، عوامل کلیدی تأثیرگذار بر وضعیت آینده توسعه گردشگری پایدار استان گیلان، استخراج و مورد تحلیل و بررسی قرار گرفته‌اند. برای استخراج عوامل پیشان، به رتبه‌بندی متغیرهای موردنظر به لحاظ تأثیرگذاری و تأثیرپذیری (مستقیم و غیرمستقیم) پرداخته شده است. از میان ۳۸ شاخص بررسی شده در پژوهش پیشرو، ۱۲ عامل به عنوان پیشانهای کلیدی و مؤثر در توسعه گردشگری پایدار استان گیلان استخراج شده است. عوامل کلیدی عواملی هستند که باید در برنامه‌ریزی‌های توسعه گردشگری پایدار استان گیلان از طریق سازمان‌های مربوط در نظر گرفته شوند تا ضمن حفاظت از وضعیت موجود توسعه گردشگری پایدار برای زمان حال و آینده به صورت اصولی محقق شود. متغیرهای تراکم جمعیت در مناطق گردشگرپذیر، ارتقای سطح آگاهی‌های زیستمحیطی، میزان اشتغال‌زایی در مشاغل سودآور بخش گردشگری بیشترین سهم را در اثرگذاری مستقیم داشته است.

جدول ۷- پیشانهای کلیدی مؤثر در توسعه آینده گردشگری پایدار استان گیلان

رتبه	امتیاز نهایی به دست آمده				متغیر
	اثرگذاری غيرمستقیم	اثرگذاری مستقیم	اثرگذاری غيرمستقیم	اثرگذاری مستقیم	
۱	۱	۳۳۶	۳۳۴		تراکم جمعیت در مناطق گردشگرپذیر
۸	۲	۳۱۱	۳۲۵		ارتقای سطح آگاهی‌های زیستمحیطی
۳	۳	۳۲۷	۳۲۵		میزان اشتغال‌زایی در مشاغل سودآور بخش گردشگری
۲	۴	۳۳۵	۳۲۵		میزان سرمایه‌گذاری‌های بخش خصوصی
۵	۵	۳۲۱	۳۲۱		استفاده بهینه از زمین
۴	۶	۳۲۱	۳۱۷		رقابت‌پذیری
۱۰	۷	۳۱۰	۳۱۲		گسترش فضاهای ساخته شده مرتبط با گردشگری
۶	۸	۳۱۳	۳۱۲		افزایش زیرساخت‌های حمل و نقل منطقه‌ای
۹	۹	۳۱۰	۳۱۲		مشارکت و همبستگی گروه‌ها و ساکنان محلی
۱۱	۱۰	۳۰۸	۳۱۲		برگزاری جشنواره‌های فصلی و فرهنگی
۱۲	۱۱	۳۰۷	۳۰۸		کاهش میزان آسیب‌رسانی اکولوژیکی
۷	۱۲	۳۱۱	۳۰۸		اطلاع‌رسانی مردم در ارتباط با اهمیت وجود گردشگران در ناحیه موردنظر

بحث و نتیجه‌گیری

امروزه اهمیت رونق گردشگری به منزله منبع درآمدی پایدار برای کشورها و شهرها بر هیچ‌کس پوشیده نیست، تا آنجا که از گردشگری به منزله «صنعت» در برنامه‌های اقتصادی یاد می‌شود. یکی از ابعاد اصلی مطرح در برنامه‌ریزی گردشگری، برنامه‌ریزی برای توسعه آینده این صنعت است. رویکردهای متفاوتی در برنامه‌ریزی توسعه آینده گردشگری مطرح شده است و یکی از مهم‌ترین رویکردها، برنامه‌ریزی براساس رویکرد آینده پژوهی است. برای دستیابی به توسعه گردشگری پایدار و اثرباری مطلوب و بهینه بر سایر ساختارهای سیستم گردشگری بایستی مهم‌ترین و کلیدی‌ترین متغیرهای ناشی از توسعه آتی آن شناسایی و مورد اولویت‌بندی قرار گیرند. از این‌رو در پژوهش پیش‌رو سعی شده است با بهره‌گیری از رویکرد آینده‌پژوهی، پیشانهای کلیدی موثر بر توسعه گردشگری استان گیلان شناسایی شود و در ادامه به بررسی میزان تاثیرگذاری متغیرهای مؤثر در وضعیت آینده توسعه گردشگری پایدار استان گیلان پرداخته شده است. بدین‌منظور، نخست، ۳۸ شاخص اصلی توسعه گردشگری پایدار از مقالات معتبر داخلی و خارجی و نظرات ۲۶ نفر از خبرگان استخراج شده است. شاخص‌های پژوهش در ۴ بعد (زمیست‌محیطی، کالبدی، اجتماعی – فرهنگی و اقتصادی) تقسیم‌بندی شده‌اند. در این پژوهش با بهره‌گیری از روش تحلیل تأثیرات متقابل/ ساختاری و اورد کردن متغیرها به نرم‌افزار آینده‌نگرانه میکمک و تشکیل ماتریس اثرات متقاطع (ماتریسی با ابعاد 38×38)، میزان ارتباط این متغیرها (میزان تأثیر هر یک از عوامل بر سایر عوامل) توسط کارشناسان متخصص تشخیص داده می‌شود. براساس نتایج بدست آمده از تحلیل ساختاری در نرم‌افزار میکمک، دوازده عامل به مثابه پیشانهای کلیدی در جهت توسعه گردشگری پایدار استان گیلان مشخص گردیده است.

در پژوهش حاضر نیز مطرح شدن فاکتورهای استفاده بهینه از زمین، گسترش فضاهای ساخته‌شده مرتبط با گردشگری، افزایش زیرساخت‌های حمل و نقل منطقه‌ای به مثابه پیشانهای کلیدی، اهمیت این عوامل را در جذب، ماندگاری، وفاداری و تمایل به بازدید دوباره گردشگران را نشان می‌دهد. یکی از فاکتورهای کلیدی در بخش خدمات و زیرساخت‌ها، گسترش فضاهای ساخته‌شده مرتبط با گردشگری است که در پژوهش پیشرو این عامل به مثابه پیشانه کلیدی در آینده توسعه گردشگری استان گیلان به دست آمد؛ بنابراین با توجه به اینکه بخش خدمات، زیرساخت‌ها و تأسیسات زیربنایی حجم درآمدزایی بالایی را برای جوامع میزبان به ارمغان می‌آورد و تأثیر بسزایی بر تقاضای گردشگری به جای دارد، لازم است در محدوده موردمطالعه برنامه‌ریزی‌های منسجمی در این زمینه صورت گیرد. متأسفانه در سطح استان گیلان بی‌ثباتی در سطح ارائه خدمات در واحدهای اقامتی و عمده‌تا پایین‌تر از سطح استاندارد تعیین شده می‌باشد و همچنین عدم ارائه خدمات مناسب در تاسیسات گردشگری همچون ظاهر نامناسب قایقهای در اطراف تالاب‌ها و سواحل مشاهده می‌شود. عامل دیگری که در توسعه گردشگری پایدار محدوده موردمطالعه اهمیت بسزایی داشت، عامل رقابت و سرمایه‌گذاری بخش خصوصی بود. شاخص‌های رقابت‌پذیری نیز یکی از عوامل تعیین‌کننده تقاضای گردشگری است؛ چراکه مطلوب بودن جایگاه در این شاخص‌ها نشان‌دهنده مطلوبیت وضعیت بخش عرضه صنعت است که این امر می‌تواند برند گردشگری را ارتقا بخشد و موجب ایجاد تقاضا برای صنعت شود. یکی از مهم‌ترین کارهایی که در این زمینه می‌توان انجام داد، شناسایی شاخص‌های رقابت‌پذیری، توسعه سفر و گردشگری در استان گیلان است؛ بنابراین باید تصویری درست و دقیق از توان رقابتی استان گیلان مطرح و بر مبنای آن، اقدامات لازم برای افزایش توان رقابتی صنعت گردشگری استان گیلان اولویت‌بندی شود. در بسیاری از موارد مطرح شده نیز، برنامه‌ریزی به منظور فعال کردن و توسعه صنعت گردشگری نیازمند مشارکت بخش خصوصی است.

تعییر کاربری زمین، هم می‌تواند به عنوان عامل مهمی برای رشد اقتصادی از طریق افزایش هتل‌ها، مراکز تفریحی، مراکز خدماتی و به دنبال آن افزایش جذب گردشگران شود و هم با تعییر نابجایی کاربری‌ها سبب آسیب‌رسانی جبران‌ناپذیر به محیط‌زیست گردد. به همین منظور جهت به حداقل رساندن اثرات منفی و به حداقل رساندن منافع، تعییر کاربری زمین باید به دقت مورد پایش، محاسبه، برنامه‌ریزی و مدیریت قرار گیرد. کاهش حمایت جدی از کشاورزان و در مقابل درآمد بیشتر از بخش گردشگری (از جمله اجاره دادن مسکن، تأسیس رستوران و...) سبب تخریب زمین‌های کشاورزی جهت ساخت و ساز شده است که مدیران باید در این زمینه تدبیر لازم را اتخاذ نمایند. با توجه بیشتر به بخش گردشگری که صنعتی کاربر است و ارائه تسهیلات و افزایش بودجه در بخش گردشگری زمینه اشتغال‌زا در بخش‌هایی مثل هتل‌داری، حمل و نقل، افزایش صنایع دستی و... برای

ساکنین فراهم نمود تا با این روش ضمن توسعه صنعت گردشگری معضل بیکاری نیز تا حدودی کاهش یابد. ایجاد صنایع کوچک و متوسط جهت اشتغال افراد که علاوه بر اشتغال سبب ارتقا سطح اقتصادی جامعه و جذب بیشتر گردشگران به منطقه می‌گردد. برگزاری جشنواره‌های کشاورزی همچون جشنواره توت‌فرنگی و هندوانه در فصول مختلف سال در برخی از روستاهای استان گیلان تاثیر بسیاری در توسعه کسب‌وکارهای محلی خلاقانه و متنوع‌سازی جاذبه‌های گردشگری خواهد داشت.

سیستم صحیحی جهت دفع فاضلاب شهری و پاکسازی دریا و تالاب‌های موجود در گیلان وجود ندارد. برای مثال فاضلاب شهرهایی مانند رشت، انزلی و حسن‌رود به تالاب انزلی ریخته می‌شود. علاوه بر آن، عدم لایروبی مناسب دریا و تالاب، صید بی‌رویه از تالاب و تولید زباله‌های بسیار توسط گردشگران، از معضلاتی است که نقش مهمی در به خطر افتادن تالاب، دریا دارد. نمونه‌هایی از این مشکلات اکولوژیکی تاثیر بسیاری در توسعه آینده گردشگری در این مناطق خواهد داشت و به عنوان مانع بر سر راه آن عمل خواهد کرد. قابل ذکر است که در راستای پژوهش حاضر، تعداد اندکی از مطالعات، برنامه‌ریزی برای توسعه گردشگری پایدار را با رویکرد آینده‌پژوهی موردنظر قرار داده‌اند. نتایج این پژوهش با پژوهش نصر (۱۳۹۸) درخصوص پیشانهای کلیدی مؤثر بر توسعه گردشگری پایدار در بعد مشارکت شهروندان همسو می‌باشد؛ اما در ۷ عامل تأثیرگذار دیگر که به عنوان عوامل ۸ گانه اصلی توسعه گردشگری شناسایی شده‌اند همسو نمی‌باشد، قابل ذکر است عوامل شناسایی شده اولیه مؤثر بر پژوهش نامبرده، ۳۰ عامل بوده است. در پژوهش شمس و همکاران (۱۳۹۵)، یافته‌ها مبتنی بر توجه بیشتر بر سرمایه‌گذاری در بخش گردشگری سلامت، روستاهای بکر و خوراک می‌باشد. در پژوهش دهدزاده و احمدی‌فرد (۱۳۹۸) که پیشانهای کلیدی در پژوهش آنان شامل خدمات رفاهی، فضای سبز شهری، گسترش فضاهای ساخته شده مرتبط با گردشگری، رقابت‌پذیری، شبکه حمل و نقل منطقه‌ای، تورهای گردشگری، شرایط آب و هوایی، سرمایه‌گذاری بخش خصوصی، شبکه حمل و نقل شهری، امنیت، افزایش فرهنگ گردشگری‌پذیری، تأسیسات زیرساختی، توزیع امکانات بوده است در چهار عامل میزان سرمایه‌گذاری‌های بخش خصوصی، رقابت‌پذیری، فضاهای ساخته شده مرتبط با گردشگری، افزایش زیرساخت‌های حمل و نقل منطقه‌ای همسو بوده است اما در سایر عوامل همسو نبوده است.

در ادامه پیشنهادهایی در راستای رسیدن به هدف اصلی پژوهش که همان پیشانهای کلیدی مؤثر بر توسعه گردشگری پایدار استان گیلان با رویکرد آینده‌پژوهی است، بیان می‌شود.

- ساماندهی نواحی طبیعت‌گردی و احداث دهکده‌های گردشگری طبیعی (تالاب انزلی و سایر تالاب‌ها، رودخانه‌ها...).

- تهییه طرح مکان‌یابی و احداث بازارچه‌های تولید و عرضه صنایع دستی استان؛ در این راستا می‌توان به قلمهزنی فرهنگی در حوزه صنایع دستی اشاره کرد که با بهینه‌کاری از هنر رشتی‌دوزی، چادر شب‌بافی روستایی ملی قاسم‌آباد و یا شال‌بافی به تولید صنایع دستی پرداخت.

- گسترش اراضی متعلق به فعالیت‌های گردشگری - ایجاد مسیرها و فضاهای تفریحی برای گذران اوقات فراغت در امتداد ساحل

- ایجاد مکان‌های گردشگری برخوردار از سیستم جمع‌آوری و دفع صحیح فاضلاب

پیشنهادهای ذکر شده در جهت توسعه فضاهای ساخته شده مرتبط با گردشگری که یکی از عوامل کلیدی توسعه گردشگری پایدار استان گیلان در این پژوهش می‌باشد.

- اصلاح نظام برنامه‌ریزی کاربری زمین در منطقه از طریق تحدید توسعه در پهنه‌های دارای کسری اکولوژیک

پیشنهاد ذکر شده در جهت استفاده بهینه از زمین که یکی از عوامل کلیدی توسعه گردشگری پایدار استان گیلان در این پژوهش می‌باشد.

- بهسازی راه‌ها و تجهیز زیرساخت‌های شبکه راه‌های فرعی روستایی استان گیلان - راهاندازی مسیرهای گردشگری دریایی

پیشنهادهای ذکر شده در جهت افزایش زیرساخت‌های حمل و نقل منطقه‌ای که یکی از پیشانهای کلیدی توسعه گردشگری پایدار استان گیلان در این پژوهش می‌باشد.

- محدود کردن و کنترل تعداد بازدیدکنندگان بر اساس ظرفیت و پذیرش نواحی؛- تعریف حریم برای عوارض طبیعی و تبعیت از آن‌ها و تعریف منطقه ساخت‌وساز برای توسعه‌های آتی

پیشنهادهای ذکر شده در جهت افزایش توجه و آگاهی شهروندان در ارتباط با مسائل اکولوژیکی و ارتقای سطح آگاهی‌های زیست‌محیطی شهرهای کشاورزی در این پژوهش می‌باشد.

- محدود کردن و کنترل تعداد بازدیدکنندگان بر اساس ظرفیت و پذیرش نواحی؛- تعریف حریم برای عوارض طبیعی و تبعیت از آن‌ها و تعریف منطقه ساخت‌وساز برای توسعه‌های آتی

پیشنهادهای ذکر شده در جهت افزایش توجه و آگاهی شهروندان در ارتباط با مسائل اکولوژیکی و ارتقای سطح آگاهی‌های زیست‌محیطی شهرهای کشاورزی در این پژوهش می‌باشد.

- توانمندسازی مردم محلی برای تصدی مشاغل گردشگری
- پیشنهاد ذکر شده در جهت افزایش فرصت‌های شغلی در حوزه گردشگری که یکی از پیشران‌های کلیدی توسعه گردشگری پایدار استان گیلان در این پژوهش می‌باشد.
- افزایش اعتبارات سرمایه‌گذاری از طریق بخش خصوصی با توجه به سودآوری صنعت گردشگری
- پیشنهاد ذکر شده در جهت پرنگ شدن نقش سرمایه‌گذاری‌های بخش خصوصی که یکی از عوامل کلیدی توسعه گردشگری پایدار استان گیلان در این پژوهش می‌باشد.
- مشارکت مردمی، یعنی دخالت دادن مردم در امر سیاست‌گذاری‌های گردشگری و اجرای فعالیت‌های گردشگری
- پیشنهاد ذکر شده در جهت مشارکت و همبستگی گروه‌ها و ساکنان محلی که یکی از عوامل کلیدی توسعه گردشگری پایدار استان گیلان در این پژوهش می‌باشد.
- بهبود و تقویت شاخص‌های رقابت‌پذیری استان گیلان که به عنوان یکی از عوامل اصلی تقاضای گردشگری می‌باشد.
- پیشنهاد ذکر شده در جهت افزایش رقابت‌پذیری با دیگر قطب‌های گردشگری کشور که یکی از پیشران‌های کلیدی توسعه گردشگری پایدار استان گیلان در این پژوهش می‌باشد.
- توسعه صنعت گردشگری می‌تواند نقش مهم و تأثیرگذاری در رشد و توسعه شهرستان‌های استان ایفا کند؛ اما دستیابی دائم به این مزایا و مطلوبیت‌ها زمانی امکان‌پذیر خواهد بود که با برنامه‌ریزی صحیح و متمرکز بر آینده، بستر این کار فراهم شود؛ بنابراین این پژوهش تلاشی در جهت شناساندن اهمیت رویکرد آینده‌پژوهی در زمینه گردشگری پایدار می‌باشد و امید است در آینده‌ی نزدیک توجه بیشتری به مقوله برنامه‌ریزی و آینده‌پژوهی گردشگری پایدار مناطق مستعد گردشگری اعمال شود.

پی‌نوشت‌ها

1. Jay Forre	10. Awedyk and Smolenska
2. Mic Mac	11. Pongthanaisawan
3. Matrix of Direct Influences	12. Beechler
4. Matrix of Indirect Influences	13. Sutrisna
5. Matrix of Potential Direct Influences	14. H.G. Wells
6. Matrix of Potential Indirect Influences	15. Luis de Molina
7. Richins	16. Richard A. Slaughter
8. Scott, Simpson & Sim	17. Short Label
9. Postma	

منابع

- الداغی، ز.، ابراهیمی، ع.، شجاعی، س. و دیده‌خانی، ح. (۱۳۹۹). تدوین سناریوهای توسعه منطقه گردشگری استان گلستان، با رویکرد آینده‌پژوهی، فصلنامه جغرافیا و توسعه، ۵۸: ۷۴-۵۹.
- بهزادی، ص.، رهنما، م.، جوان، ج. و عنابستانی، ع. (۱۳۹۷). شناسایی عوامل کلیدی موثر بر توسعه‌ی گردشگری با رویکرد آینده‌نگاری (مطالعه‌ی موردی: استان یزد)، مطالعات جغرافیایی مناطق خشک، ۹(۳۳): ۵۲-۳۷.
- تقوابی، م. و حسینی‌خواه، ح. (۱۳۹۶). برنامه‌ریزی توسعه صنعت گردشگری مبتنی بر روش آینده‌پژوهی و سناریونویسی (مطالعه موردی: شهر یاسوج)، مجله‌ی برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری، ۳۰(۲۳): ۳۰-۸.
- تیموری، ر. (۱۳۹۵). الگوی اساختار اکولوژیکی توسعه فضای سبز شهری با رویکرد آینده‌پژوهی. رساله‌ی دکتری تخصصی، رشته‌ی جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشکده‌ی علوم انسانی و اجتماعی، دانشگاه تبریز.
- حقی، م. و حیدرزاده، ا. (۱۴۰۱). عوامل پیشran در تحقق گردشگری پایدار شهری با رویکرد اکوتوریسم (نمونه موردی: شهر خوانسار)، گردشگری و توسعه، ۲: ۳۶-۱۹.
- ددهزاده سیلابی، پ. و احمدی‌فرد، ن. (۱۳۹۸). تعیین پیشran‌های کلیدی موثر بر توسعه گردشگری با رویکرد آینده‌پژوهی (مطالعه موردی: شهرستان‌های استان مازندران)، جغرافیا و پایداری محیط، ۹(۱): ۸۹-۷۳.

- روحانی، آ. و آجرلو، س. (۱۳۹۴). آموزش نرم‌افزار MicMac؛ قابل استفاده در پژوههای سناریونویسی - آینده‌پژوهی. چاپ اول. تهران: انتشارات آرنا.
- زالی، ن. و عطربیان، ف. (۱۳۹۵). تدوین سناریوهای توسعه گردشگری منطقه‌ای بر اساس اصول آینده‌پژوهی (مورد مطالعه: استان همدان)، آمایش سرزمین، ۱ (۱۴): ۱۳۱-۱۰۷.
- صفایی‌پور، م. و شنبه‌پور مادون، ف. (۱۳۹۹). تحلیل ساختاری توسعه شهری کلان‌شهر اهواز با رویکرد آینده‌پژوهی، مطالعات توسعه پایدار شهری و منطقه‌ای، ۲ (۲): ۱۸-۱.
- طاهری دمنه، م.، کاظمی، م. و حیدری دارانی، ز. (۱۳۹۹). سه داستان باورپذیر از آینده شهر اصفهان آینده‌نگاری شهری با رویکرد سناریونگاری، فصلنامه علمی برنامه‌ریزی فضایی، ۳ (۳۸): ۲۲-۱.
- علی‌اکبری، ا.، مرصوصی، ن. و جلال‌آبادی، ل. (۱۳۹۹). تدوین سناریوهای موثر بر آینده گردشگری پایدار شهر کرمان با رویکرد آینده‌پژوهی، فصلنامه مطالعات مدیریت گردشگری، ۵۰: ۶۰-۳۵.
- قلمی چراغچی، م.، دربان آستانه، ع. و خراسانی، م. (۱۴۰۰). شناسایی و تحلیل پیشran‌های توسعه گردشگری روستایی (مورد مطالعه: شهرستان ارومیه)، دو فصلنامه علمی آینده‌پژوهی ایران، ۲: ۲۴۴-۲۲۱.
- مهدوی، ا.، جلال‌آبادی، ل. و مبشر، س. (۱۴۰۱). شناسایی عوامل کلیدی موثر بر توسعه پایدار منظومه‌های روستایی - شهری با تکنیک آینده‌پژوهی (مطالعه موردی: منظومه فهرج)، فصلنامه چشم‌انداز شهرهای آینده، ۳ (۱۱): ۲۲-۱.
- نظمفر، ح. و علی‌بخشی، آ. (۱۴۰۰). آینده‌پژوهی برنامه‌ریزی توسعه گردشگری (نمونه موردی: استان اردبیل)، تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی، ۳ (۶۳): ۷۹-۵۹.

- Awedyk, M., Smolenska, O. (2017). Foresight as a model of effective strategic planning in tourism.
- El -Gohar H. (2016). Halal tourism, is it really Halal?. *Tourism Management Perspectives*, 19, 124 – 130.
- Godet, M. and P. Durance. 2011. Strategic Foresight for Corporate and Regional Development, *Dunod and UNESCO*.
- Godet, M., Durance, Ph., Gerber, A. (2008). Strategic Foresight La Prospective Use and Misuse of Scenario Building. LIPSOR Working Paper (10), Paris.
- Gordon, A. (2012). Future Savvy: Identifying Trends to Make Better Decisions. *Manage Uncertainty and Profit from Change*,AMACOM.
- Hettne, B. (2002). Current trends and future options in development studies. In: V. Desai & R. B. Potter (Eds.). *The Companion to Development Studies*. New York: Oxford University press, 10 (37), 8-12.
- Kononiuk, A & Glinska, E .(2015). Foresight in a Small Enterprise. A Case Study Bialystok University of Technology, 45 Wiejska Street, 15-531 Poland.
- Magruk, A. (2015). Innovative classification of technology foresight methods. *chnological and Economic Development of Economy*, 4, 211-213.
- Manhas,P.S.,Manrai,L., A., Manrai,A.K. (2016). Role of tourist destination development in building its brand image: A conceptual model. *Journal of Economics, Finance and Administrative Science*,21(40),25-29.
- M. Gutierrez, E. (2021). Redefining Sustainable Tourism in COVID -19: A Political -Economy Approach. *DLSU Business & Economics Review*, 31(2),1 –13.
- Pongthanaisawan, J.A., Wangjiraniran, W., Chuenwong, K., Pimonsree, L. (2018). Scenario planning for Low Carbon Tourism City: A Case Study of Nan. *Energy Procedia*, 152, United Kingdom, 715-724.
- Postma, Albert. (2015). Investigating scenario planning—a European tourism perspective. *Urnal of Tourism Furures*,1 (1), 46-52.
- Richins, H. (2007). Community tourism development scenarios and their use in tourism research. *Asia Pacific Journal of Tourism Research*,2, 31-42.
- Sardar, Z. (2010). The Namesake: Futures; futures studies; futurology; futuristic;foresight—What's in a name?. *Journal of Futures*, 42, 177-184.

- Säynäjoki, E.S., Heinonen, J., Junnila, S. (2014). The Power of Urban Planning on Environmental Sustainability: A Focus Group Study in Finland. *Sustainability*, 6, 6622-6643.
- Scott, D., Simpson, C.M., & Sim, R. (2012). The vulnerability of Caribbean coastal tourism to scenarios of climate change related sea level rise. *Journal of Sustainable Tourism*, 20, 883-898.
- Schorner, B.(2010). Sustainable Mountain Tourism Development Illustrated in the Case of Switzerland.Sustainable Mountain Tourism Development Illustrated in the Case of Switzerland, 87-108.
- Sutrisna, M., Saskara, N., & Ayu, I. (2020). Prospective Analysis of Sustainable Tourism Development in Penglipuran Village as A Tourist Village Role Model in Bali. *Technium Social Sciences Journal*, 13, 184-198.
- Telfer, D. & Sharpley, R. (2008). Tourism and Development in the Developing World, Routledge, New York.
- World Tourism Organization. (2006). Tourism 2020 Vision.WTO Publication Unit,World Tourism Organization,Madrid,Spain.

Identification and analysis of key drivers affecting sustainable tourism development with future study approach (Case Study: Gilan province)

Yalda Fattahzadeh, Ph.D. Candidate, Department of Urban Planning, Faculty of Architecture and Urban Planning, Qazvin Branch, Islamic Azad University, Qazvin, Iran.

Esmail Salehi, Associate Professor of Urban Planning, Faculty of Environment, Department of Environmental planning, University of Tehran, Tehran, Iran.

Maryam Khastou, Assistant professor of Urban Planning, Department of Urban Planning, Faculty of Architecture and Urban Planning, Qazvin Branch, Islamic Azad University, Qazvin, Iran.

Received: 2022/11/7

Accepted: 2023/5/7

Extended abstract

Introduction: The development of the tourism industry requires adequate knowledge and awareness of the effective economic, social, and cultural issues and factors of each region. Paying attention to the future and planning for attaining a desirable future are integral components of the planning and development process in the tourism industry, particularly in planning for the development of sustainable tourism. Future study is recognized as a novel and modern approach to understanding future developments, which may also play a crucial role in shaping the future of sustainable tourism. The goal of this research was to identify the drivers with the potential to influence the development of sustainable tourism in Gilan province in the future.

Methodology: Using the MicMac software and benefiting from the structural analysis method, one of the common methods of future study, this study analyzed the indices of sustainable tourism development in Gilan province

Results: First, 38 indicators in four main dimensions (environmental, physical, social-cultural and economic) were extracted from the upstream documents and studies related to the subject to obtain the relevant research findings. Then, the cross-impact matrix was made using the opinions of 26 experts and specialists. In the matrix of cross effects, the degree of connection of these variables (the degree of influence of each factor on other factors) is recognized by expert experts. In the following, using the structural analysis method, the key factors affecting the future state of sustainable tourism development in Gilan province have been extracted and analyzed. To extract driving factors, the variables in question have been ranked in terms of influence and influence (direct and indirect). The obtained study results based on the output of MicMac software revealed the twelve major drivers influencing the development of sustainable tourism in Gilan province, which is given in order below: The population density in tourist areas, improving the level of environmental awareness and information, the employment rate in profitable jobs in the tourism sector, the amount of private sector investments, optimum use of land, competitiveness, expansion of tourism-related built spaces, increasing the regional transportation infrastructures, participation and solidarity of local groups and residents, holding seasonal and cultural festivals, reducing the ecological damage rate, and informing people about the importance of tourists in the studied area.

Conclusion: These main drivers should be considered in the planning of sustainable tourism development in Gilan province through the relevant organizations to realize the principle of sustainable tourism development for the present and future while protecting the current situation.

Keywords: key Drivers, Future Study, Mic Mac, Gilan, Sustainable Tourism